

“Cap vent no és bo per a qui no sap on va”

(Reflexions sobre la USEE en el marc de la inclusió)

Tessa Julià i Dinarès
Psicopedagoga de l'INS de Terrassa
mjulia@xtec.cat

Resum

Aquest article pretén reflexionar sobre el funcionament de la USEE de l'INS de Terrassa; que ens mou als professionals, quins són els objectius, dificultats, problemes i com, a poc a poc, es redefeixen les activitats i la manera d'organitzar les tasques, fruit de les reflexions sobre la pràctica, sense perdre de vista l'objectiu final que els i les alumnes desenvolupin al màxim les seves diferents capacitats, que siguin membres de la seva comunitat per ser en el futur, persones de ple dret, amb judici propi, sense exclusió.

Resumen

Este artículo pretende reflexionar sobre el funcionamiento de la USEE del Instituto de Terrassa; qué nos mueve, cuáles son nuestros objetivos, dificultades, problemas y cómo, poco a poco, se redefinen las actividades y la manera de organizar las tareas fruto de la reflexión sobre la práctica, sin perder de vista el objetivo final de que los y las alumnos/as desarrollen al máximo sus capacidades, de que sean miembros de su comunidad para ser personas de pleno derecho, con juicio propio, sin exclusión.

Abstract

This article aims to reflect on how the USEE at Terrassa's Secondary School works: what the motivation behind the professional people involved is, what the objectives to attain and the problems and difficulties to face are, and how, step by step, the activities and the task-organising style are redefined as a result of thoughtful practice, without losing sight of the long-term aim, which is to have the pupils develop to the maximum their different abilities and competence, to have them become full members of their own community, so that in the future they become self-sufficient and right-minded individuals, without exclusion.

Reflexions sobre la USEE en el “mar” de la inclusió

Segons Saint Exupéry, si vols construir un vaixell no comencis per buscar la fusta, tallar els troncs o distribuir el treball, el que has de fer primer de tot és evocar en les persones l’anhel pel mar. Si féssim un paral·lelisme amb el món de l’educació podríem dir que el nostre anhel, almenys el que jo comparteixo, és que els i les alumnes desenvolupin al màxim les seves diferents capacitats, que siguin membres de ple dret de la seva comunitat per ser, en el futur, persones de ple dret, amb judici propi, tots, sense exclusió.

Ara fa més de 34 anys, en la declaració per una nova escola pública catalana dèiem *“Si comencem l’ensenyament en néixer l’infant, fem assequibles les lletres a tothom per igual; normals i anormals, ben dotats o mal dotats. No hi ha distincions apriorístiques que podrien perjudicar després la formació de l’infant, no sols intel·lectuals ans psicològics o socials”*

Algú format a les escoles de magisteri actuals o a la Universitat podria estranyar-se de les paraules *normal o anormal*. Al llarg d’aquests quaranta anys s’ha parlat d’anormalitat, de subnormalitat, de retard mental, de discapacitat, i referint-nos a l’escola, d’escoles d’educació especial, d’integració, (vist des de la perspectiva només de l’individu, de les seves mancances i/o disminucions, com aquell que només mira de quin material són les veles com a úniques responsables de la navegació), de necessitats educatives especials (les que presentaven per aconseguir objectius educatius del currículum, mirant no només les veles, sinó també les diverses direccions del vent) i ara es parla d’inclusió i de barreres per a l’aprenentatge (tenint en compte els contextos socials i escolars i les barreres que aquests mateixos imposen a certs alumnes diferents, com si el vaixell només permetés les maniobres tal com les fa el seu patró actual.

Sense deixar l’anhel de banda, els conceptes han canviat al llarg del temps, potser hem filat més prim, podríem dir que hem modernitzat els vaixells; la manera de construir-los per fer-los més accessibles, hem après a trimar el velam, els materials... Al llarg d’aquests anys alguns han arribat a Menorca, altres han fet la ruta fins a Creta i d’altres, potser més sòlids, han anat més lluny; i els nous, els que s’estan construint ara, com és el concepte d’inclusió amb les unitats de suport a l’educació especial, són vaixells flamants, construïts amb els millors i més moderns materials, equipats amb la tecnologia més avançada, més segurs i resistents, amb GPS que determina les coordenades, pilot automàtic que permet descansar la tripulació i veles de carboni, amb un timó més segur que permet que el patró governi el vaixell i que aquest segueixi el rumb desitjat; arribaran a Ítaca?

Però a conceptes nous, a materials nous, sorgeixen també nous problemes; a mesura que el material és més sofisticat, més complex, tenim tendència a perdre’ns pel camí, a fer cert que “cap vent no és bo per a qui no sap on va”. Entremig de canvi de termes, que sempre signifiquen un canvi de rumb, no ho nego, però que no tothom entén ni en segueix la rapidesa. I necessitem elaborar més documents. Missió o funcions, de visió o objectius, estratègics, de capacitats, de competències, de continguts conceptuals, procedimentals, actitudinals, de característiques de qualitat, de processos, d’estratègies metodològiques, d’activitats, de temporització, de recursos, d’indicadors.... i algun terme més que encara ens falta inventar o que jo ja no domino, perdem la visió de conjunt, oblidem el perquè de tot plegat i ens obcequem a mesurar milimètricament la quantitat de vent necessari, si les veles han de ser de carboni o de roba i ho discutim a les reunions, a múltiples reunions i oblidem perquè som a l’escola enlloc de treballar en una empresa de fabricació de mobles. Com aquell navegant que de tant mirar el plotter,

el GPS, el baròmetre, l'anemòmetre i d'escriure en el llibre de bitàcora s'oblida de mirar el cel, d'observar la mar i de sentir el vent...

És el que en penso; el que ens passa a mi i a molts companys i companyes. I des d'aquest punt de vista, miraré d'analitzar i explicar que és el que es cou a la USEE de l'INS Terrassa, quin és el nostre anhel, com tenim les veles desplegadas, de què són, com podem navegar en un mar ple de vaixells que no tots porten el mateix rumb ni els mou el mateix anhel. Si en sóc capaç, és clar!

L'anhel de la USEE de l'INS de Terrassa

Sense dubte és el mateix que mou a l'Administració. Diu la Llei Catalana d'Educació ... *L'educació és, doncs, la porta obligada a la realització personal i al progrés col·lectiu; és la palanca que fa possible la superació dels condicionants personals, socials, econòmics i culturals en origen; és la clau de les oportunitats per a superar les desigualtats i per a descobrir i aprofitar tots els talents de la societat*, o el mateix que explica el Projecte educatiu del meu centre... *la implementació d'un procés educatiu que ens permeti arribar al nivell d'excel·lència en el desenvolupament intel·lectual, ètic, social i físic dels nostres alumnes, tenint en compte la seva individualitat*. La USEE s'emmarca en la inclusió, procés pel qual s'ofereix als infants, sense distinció de discapacitat, raça o qualsevol altra diferència, l'oportunitat de continuar sent membre de la classe ordinària i d'aprendre dels seus companys i juntament amb ells, dins l'aula.

I a partir d'aquí, m'excuso per tant preàmbul, entrem en la marabunta de negociar amb la direcció del centre, amb els professors, d'avaluar els alumnes, d'omplir papers, projectes, programacions, plans estratègics, plans individuals, etc. amb la mateixa activitat que hi ha al port quan es preparen les cartes marines, o es verifica la predicció meteorològica, o s'instrueix la tripulació en les normes de seguretat, o s'estiba la càrrega procurant no perdre el punt de vista general, el que ens guia; acompanyat, faltaria més, pels nervis de començar el curs, amb les presses de fer els horaris, amb professorat nou que poc sap de nosaltres, amb la direcció plena de propostes, amb els i les alumnes traginant amunt i avall de l'INS, veient com s'enamoren, o es barallen, o riuen a cor què vols, d'aquella manera que nosaltres hem oblidat...

Els nostres objectius

Volem afavorir la participació de l'alumnat amb necessitats educatives especials en entorns escolars ordinaris perquè desenvolupin al màxim les seves diferents capacitats i se sentin membre de ple dret del seu grup de companys proporcionant-los les condicions adequades per al progrés en l'adquisició de les capacitats establertes en el currículum de l'etapa i potenciant la seva participació en les activitats generals de l'INS. Com fer-ho?

- Valorant les barreres per a l'aprenentatge i quina ha de ser la nostra actuació (tant pel que fa a les estructures d'atenció a la diversitat ja existents, en els continguts dels aprenentatges, en el currículum, en els/les professors de les àrees, en la relació amb els altres companys en les aules ordinàries).
- Valorant el nivell de competències dels alumnes respecte al currículum establert a l'ESO
- A partir d'aquí, estudiant les possibilitats d'atendre els alumnes, fent de pont entre ells i les barreres proporcionant-los les condicions adequades per al progrés en l'adquisició de les capacitats.
- Ajustant l'avaluació amb les adaptacions acordades en el Pla individual.
- Proposant una cotutoria amb el tutor/a del grup ordinari per seguir de més a prop l'evolució, en el sentit més global.

Comencem a treballar

Valorar les barreres per a l'aprenentatge

Començar una USEE en un INS amb llarga trajectòria, entrar en una estructura que ja funciona, significa adaptar-se a la situació. De manera que el millor és fer una entrada paulatina, conèixer a fons l'organització, que l'INS ens conegui i conèixer també els i les alumnes.

L'INS té un pla estratègic amb el primer objectiu d'establir i aplicar diverses estratègies per aconseguir una millora en el rendiment acadèmic i l'assoliment de les competències bàsiques de l'alumnat del centre, amb una de les estratègies que parla de millorar l'atenció a la diversitat a l'ESO.

L'Institut té estructures d'atenció a la diversitat de dos tipus: Un tipus serien les que pretenen no allunyar-se massa del que es treballa a l'aula ordinària com els desdoblaments a primer cicle en les àrees instrumentals i grups per nivells a 2n cicle (grups d'atenció preferent), i les estructures més específiques com l'aula taller per alumnes de 3r i 4rt on prima el treball de taller (ja explicat en un article en aquesta mateixa revista), l'aula d'acollida i la pròpia USEE.

El treball del currículum dins l'aula ordinària varia respecte als professors però la majoria utilitza el llibre de text com a vehicle i la classe magistral (explicació del professor, preguntes i exercicis). Alguns professors inclouen altres tipus d'activitats com treball en petit grup, projectes de treball...

L'INS també té acords respecte a diferents temes que ens ajuden a la nostra tasca com els deures, com presentar els treballs, les avaluacions...

El nivell de competències dels alumnes

En el dictamen d'escolarització ja hi ha el nivell de competències, l'únic que decidim és afinar més al llarg del primer trimestre i sobretot estudiar com s'enfronten als problemes, estratègies que utilitzen, com s'organitzen la feina, grau d'iniciativa, esforç per vèncer dificultats, expectatives respecte a la capacitat d'aprendre, autonomia tant de treball com social, ritme de treball. De seguida ens adonem que la majoria tenen una imatge negativa de la seva capacitat d'aprendre cosa que els porta a esforçar-se poc i esperar passivament l'ajuda que se'ls dona davant d'un nou aprenentatge.

Com proporcionar les condicions adequades per al progrés en l'adquisició de les capacitats

A l'aula ordinària

Quan els alumnes de la USEE estan a l'aula ordinària tenen, la majoria de vegades, la col·laboració dels professionals de la USEE, tan de la psicopedagoga com de l'educadora, amb les adaptacions necessàries, amb treball d'anticipació anterior, amb la negociació amb el professor per prioritzar continguts, parlant de com presentar les activitats a nivell general, la matèria, el tipus de metodologia que utilitza, en definitiva, els recursos que empra per relacionar les seves propostes de treball amb l'alumne. Quan aconseguim aquest nivell de col·laboració ens és de gran ajuda per poder preparar les adaptacions i eliminar, en la mesura possible les barreres que planteja el currículum de l'àrea, com els mariners eviten els esculls.

Alguns alumnes, els que tenen dificultats d'aprenentatge, amb problemes importants a l'àrea de Llengua i amb problemes socials i familiars aprofiten molt aquest tipus d'ajuda dins l'aula ordinària. El nivell de coneixements respecte a les àrees del currículum no és el mateix que el dels companys però amb el suport dins l'aula de la

psicopedagoga de la USEE i algunes hores en grup petit se'n van sortint. L'adaptació és significativa i relacionada amb el que es fa a la classe; el professor, després d'alguns recels, agraeix l'ajuda. Igual quan es defineix la zona de desenvolupament proper d'en Vigotsky, entre el nivell de desenvolupament efectiu (el que l'alumne és capaç de fer i d'aprendre sol) i el nivell de desenvolupament potencial (el que és capaç de fer i d'aprendre amb ajuda d'altres persones), la psicopedagoga de la USEE fa aquest treball de pont, de guia entre el que es treballa a la classe i el que els i les alumnes poden aprendre i són capaços d'aprendre amb ajuda de l'altre. És, doncs, un ensenyament eficaç perquè amb el suport dins l'aula l'alumne progressa a través de la zona de desenvolupament proper, l'amplia i es generen noves zones de desenvolupament efectiu. La psicopedagoga de la USEE és capaç de fer un treball de col·laboració, de vegades de suport, de vegades de cotutoria, de modelatge amb el professor de l'àrea, una col·laboració que a poc a poc es torna imprescindible i dóna sentit al treball de dos dins l'aula.

Aviat, però, alguns alumnes amb discapacitat intel·lectual i un nivell de lectura i escriptura de cycle inicial, han donat símptomes d'estrès; s'adormen a l'aula, no volen treballar, al pati són cap de turc... Per què? El seu nivell de competències és tant allunyat del que es fa a la classe que per més adaptacions del currículum que fem és impossible de seguir. Els i les alumnes es cansen de no entendre res i et diuen que costa molt passar l'hora i et demanen a crits ofegats que els treguis d'aquella classe. Què fer? Mirar d'adaptar fins a les últimes conseqüències? Com s'adapten però 3 o 4 sessions de classe on es parla del funcionament d'una empresa quan el professor de l'àrea ha de complir un programa en el qual no hi ha cabuda per la lentitud dels aprenentatges, per la necessitat de comprensió? Una altra opció pot ser donar-los un dossier completament diferent per treballar dins l'aula ordinària?

La zona de desenvolupament proper és força lluny, no hi ha manera d'establir relacions entre el que els i les alumnes saben i el que el professor de l'aula ordinària pretén ensenyar: l'alumne no pot fer un aprenentatge significatiu. Llavors fa un aprenentatge repetitiu memorístic o mecànic ja que no relaciona de manera substantiva amb el que ja sap, l'alumne es limita a memoritzar sense establir relacions amb els seus coneixements previs.

Per nosaltres és el moment de replantejar, de reflexionar; de veure per què els vaixells no avancen. Estem proporcionant les condicions adequades per al progrés en l'adquisició de les capacitats establertes en el currículum de l'etapa? És convenient que els i les alumnes s'estiguin hores a la classe sense entendre res, sense seguir les explicacions del professor malgrat l'adaptació dels continguts i el suport de la professora, de l'educadora, de la psicopedagoga de la USEE i de totes les possibilitats d'adaptar? És el moment d'adaptar encara més, de treballar, almenys de manera més funcional. I només amb aquests alumnes o l'ideal fora fer-ho amb tots? O és el moment de canviar l'estructura del funcionament dins l'aula i dins l'INS? Però l'estructura del propi Institut és una barrera difícil de canviar perquè depèn de molts factors, les estructures d'atenció a la diversitat tenen la intenció de no allunyar-se massa del que es treballa a l'aula ordinària, però això no és prou per als alumnes de la USEE que es perden en la complexitat de quines són les funcions del Departament 3-D d'un empresa o de la història dels comtes de Barcelona, els reis de Catalunya i Aragó,

Llavors és quan els i les alumnes demanen moments, moments fora de l'estrès de la classe i és quan el professor de la USEE ha de decidir: continuar de moments dins l'aula ordinària encara que no ho entenguin tot i facin aprenentatges memorístics?, afegir moments de calma i d'aprenentatge a mida per poder fer aprenentatges significatius dins l'aula de la USEE per no solament aprendre sinó per esponjar l'estrès?

També moments per potenciar les competències més bàsiques com escoltar, parlar, llegir, escriure, calcular? Pensar en activitats més globals, més funcionals? Demanar a l'INS que es repensi el funcionament de les mesures d'atenció a la diversitat?

És l'hora de recordar que tots els alumnes han d'arribar al mateix destí, però, de vegades, amb travesses i rumbos diferents. El millor, el nostre anhel, és anar tots junts, amb els vaixells construïts a la mateixa drassana però les eslores són diferents, la resistència del casc també, i potser algun moment hauran de refugiar-se en un port més segur; hauran de cenyir menys, fer bordos, mentre altres podran navegar amb més seguretat i intentar un rumb directe cenyint al màxim. O també podem pensar que aquests que poden ser més ràpids, també els convé de tan en tan aturar-se a port i/o reflexionar sobre si convé anar tan ràpid?

Atenció en petit grup

Tal com hem dit, aprofitant l'estructura de desdoblaments, atensem els i les alumnes en petit grup, com un petit port on descansar de la llarga travessia, preparant les etapes posteriors, avançant continguts de les àrees a la classe ordinària, sobretot de tipus procedimental per facilitar-ne la comprensió, fem anticipació i comprensió de continguts i treball d'autonomia: revisió d'agenda i ordre de la carpeta i del material, revisió dels apunts i les activitats realitzades a classe, suport en la planificació del treball escolar (quines activitats o deures s'han de fer primer en funció de l'horari, quines activitats poden fer sols, en quines necessiten suport en la realització del treball escolar, deures que no puguin realitzar sols, dubtes dels continguts de l'aula, preparació dels exàmens...).

També, i després de la reflexió, en les nostres reunions hem buscat el vent més adient encara que ens allunyés una mica dels nostres objectius, hem canviat una mica el rumb, hem virat i ara naveguem de través, rebent el vent pel costat. A la reunió setmanal decidim estudiar en quines hores els alumnes estaran a l'aula ordinària i les hores que estan en petit grup amb nosaltres, fent un treball més global, més allunyat de l'estructura de l'àrea on treballar amb calma les competències sense dir hora de Català o hora de Mates. En aquest sentit hem programat unes hores de Projectes on treballem diferents temes com, per exemple, un recull de remeis naturals, la filmació d'una pel·lícula sobre la lectura de la novel·la **La fletxa negra** adaptada a la lectura fàcil, <http://www.youtube.com/watch?v=eNaaEPTge2k>, elaboració d'anuncis, lectura de dossiers de lectura fàcil sobre autonomia personal i social, elaboració de la postal de Nadal de la direcció, i un llarg etcètera que ens permet treballar les competències, a partir del seu nivell de desenvolupament proper per poder avançar. (Si us interessa el treball concret podeu contactar amb nosaltres).

L'avaluació

Ajustar l'avaluació ha estat més fàcil, els professors ja ho tenen per mà i, davant alguns dubtes, de seguida ens entenem, busquem solucions als problemes tècnics plantejats i arribem a acords, sempre a partir del Pla Individualitzat on es reflecteixen les intencions educatives.

Cotutoria amb el tutor/a

La cotutoria i el treball de l'educadora han estat claus; els i les alumnes senten la presència segura del tutor de la USEE que els ajuda, que procura potenciar l'autonomia però que alhora és un ancoratge en moments determinats on anar quan tot trontolla, com un servei de salvament marítim que sempre és a punt. L'educadora col·labora en el

seguiment tutorial cobrint les estones de pati; i és un referent dels alumnes quan hi ha problemes, dificultats, dubtes...

Els i les alumnes aprofiten el tutoratge tan estret, impeding així o rebaixant els moments d'esclats i de crisis.

Reptes

El primer repte de tots és no perdre mai de vista el nostre anhel, la nostra última finalitat de promoure que els/les alumnes desenvolupin al màxim les seves diferents capacitats, que siguin membres de ple dret de la seva comunitat educativa. Per això hem de continuar incidint a l'INS per poder organitzar l'aula de manera que tots els/les alumnes desenvolupin al màxim les seves diferents capacitats. Quan parlem de l'INS parlem de l'equip directiu, dels professors, dels equips docents, de les famílies i dels alumnes. Com fer-ho? Que l'INS entengui que aquests projectes de treball, que aquest treball més global pot afavorir també els altres alumnes i que les estructures d'atenció a la diversitat, malgrat conservar els mateixos objectius i continguts del curs, poden permetre's una manera de treballar més funcional, més adaptada als alumnes, més significativa, que cada professor vegi la seva àrea en el sentit més global per poder donar sortida a les diferents capacitats. Així l'organització s'adapta millor al conjunt dels alumnes de l'INS.

També nosaltres hem de flexibilitzar la pròpia organització entrant a formar part de l'organització de recursos per atendre la diversitat a l'INS intentant no perdre la nostra pròpia especificitat ni l'ajuda tutorial tan estreta als alumnes de la USEE.

I així podríem enumerar quantitat de propostes, com quantitat de possibilitats té navegar en un mar com el nostre, procurant treure el màxim de velocitat dels nostres vaixells mentre busquem la flexibilitat dels instruments que tenim a l'abast per fer una navegació segura i alhora un xic agosarada, per què no? Sense oblidar mai que cap vent no és bo per a qui no sap on va.

Bibliografia

Per escriure aquesta reflexió he consultat el llibre de la Teresa Huguet sobre Inclusió dins l'aula. Una experiència institucional, el Document de l'escola pública de l'any 1976, la Llei Catalana d'Educació, el Projecte Educatiu de l'INS Terrassa i el Marc curricular per a l'ensenyament obligatori d'en Cèsar Coll.